

Kommentarer till bedömningsmatriserna

Följande avsnitt innehåller kommentarer till bedömningsmatriserna och exempel på hur de har tolkats. Först beskrivs matrisernas delaspekter och därefter helhetsbedömningen samt hur bedömningen leder fram till ett delprovsbetyg. I kommentarerna behandlas svenska 1 och svenska som andraspråk 1 parallellt. Exempel på hur bedömningsanvisningarna tillämpas finns i Skolverkets e-tjänst för bedömningsstöd och kartläggningmaterial där inspelade elevanföranden betygssätts och kortfattat kommenteras.

Innehåll

Anpassning till temat (sv & sva)

Kravet på anpassning till temat innebär att anförandet ska beröra någon aspekt av detta. För nivå E måste inte kopplingen till temat vara tydlig. Bedömer läraren att åhörargruppen kan förstå kopplingen är detta tillräckligt. Om eleven helt lämnat temat bör anförandet inte godkännas. På nivå C ska temat däremot tydligt framgå av innehållet och vara välutvecklat även om eleven inte uttryckligen pekar på sambandet. Observera att temaanpassningen ska tolkas generöst och att frågan om vilka aspekter som kan vara rimliga ska besvaras på ett tillåtande sätt. Om temat exempelvis rymmer motsatspar är det fullt tillräckligt att eleven behandlar det ena av dessa. Ett sådant innehåll kan nå den högsta nivån, förutsatt att ”Innehållet ger nya, relevanta perspektiv på det valda ämnet”.

Egen tanke (sv & sva)

Anförandet ska innehålla både presentation och kommentar. En presentation kan innehålla allt från definitioner, förklaringar och argumenterande delar till berättelser. Den behöver inte vara faktabaserad eller saklig.

Kravet på egen kommentar finns för att uppmuntra eleven att lägga in något av sig själv i anförandet, så att den egna rösten framträder. Att vara personlig i ett muntligt anförande kan vara en fördel och öka förutsättningarna för att kommunikationen ska beröra åhörarna. En kommentar kan exempelvis bestå av egna tankar om ämnet, värderingar eller hänvisningar till egna erfarenheter. Vissa anföranden kan som helhet vara personligt hållna, till exempel om eleven presenterar sina åsikter om ett ämne. I sådana fall blir det svårare att skilja presentation från kommentar, men innehållet kan ändå accepteras.

Ett innehåll på nivå C i kursen svenska som andraspråk 1 ska ha både ”huvudtanke och exempel”, vilket innebär att anförandet huvudsakligen bygger på en bärande tanke som konkretiseras genom exempel eller förklarande resonemang.

Nya, relevanta perspektiv (sv)

På nivå A i svenska 1 ska innehållet ge ”nya, relevanta perspektiv på det valda ämnet”, vilket kan innebära att elevens bearbetning av temat i anförandet utmärks av en analys som är självständig och leder till tänkvärda slutsatser. Om en elev talar kring ett ämne som kan anses välkänt och ofta använt kan innehållet ändå ha en vinkling som ger åhörarna ny, värdefull information. Att en elev anknyter till något som alla i gruppen känner till kan vara ett sätt att väcka engagemang eller öka talarens etos, vilket innebär att talaren vinner publikens förtroende.

Fokus och komplexitet (sva)

För nivå A i svenska som andraspråk 1 ska innehållet vara fokuserat och tydliggöra ämnets komplexitet. Detta betyder att den bärande tanken ska problematiseras

och nyanseras på ett sätt som ger åhörarna vidgade perspektiv på ämnet. Eleven kan göra detta till exempel genom illustrativa exempel eller genom insiktsfulla kommentarer och förklaringar.

Källor (sv & sva)

Eleven uppmuntras i instruktionen att använda andra källor än sina egna erfarenheter. Denna typ av källanvändning är inget krav men kan ge eleven större möjligheter till substans och trovärdighet i sitt anförande.

Disposition och sammanhang

Sammanhängande anförande (sv & sva)

Att anförandet är "sammanhängande" innebär att det kan ses som en helhet, det vill säga att det övergripande temat kan urskiljas även i de olika underteman som anförandet kan innehålla. Ett sätt att hjälpa åhörarna att förstå hur anförandets delar hänger ihop och skiljs åt är att använda metaspråkliga kommentarer och sammanhangssignaler. Detta kan till exempel vara formuleringar som "Något jag kommer att ta upp senare" eller "Avslutningsvis".

Disposition och struktur (sv & sva)

Anförandet bör, även om det är kort, vara disponerat enligt retorikens grundmodell med en inledning som introducerar publiken till ämnet, en huvuddel som presenterar och diskuterar ämnet och en avslutning som sammanfattar eller på annat sätt knyter ihop resonemanget. På nivå E kan en enkel inledning som "Jag ska tala om X" och en minimal avslutning som "Tack för mig" vara tillräckliga, men även ett anförande utan tydlig inledning och avslutning accepteras på denna nivå. Ett anförande som inleds med frasen "Jag ska tala om" kan anses uppfylla kraven även på högre nivåer än E om den omedelbart vävs ihop med en lämplig introduktion av innehållet. På nivå C i båda kurserna krävs att anförandet har "tydlig struktur med utbyggd samt passande inledning och avslutning". Detta innebär att de inledande och avslutande delarna är utarbetade och framträdande. Eleven kan till exempel presentera de frågor eller underteman som anförandet ska behandla, verbalt och/eller i skrift i exempelvis ett bildspel eller på tavlan. På så sätt får åhörarna hjälp med förståelsen. Övriga delar ska vara tematiskt ordnade och relevanta i sammanhanget.

På nivå A i kursen svenska 1 ska inledningen vara välfungerande. Exempel på hur en sådan inledning kan utformas är ett uppseendeväckande yttrande, en provocerande fråga eller en annan kontaktskapande åtgärd varefter planen för det kommande innehållet kort presenteras. En avslutning på nivå A är språkligt tydlig, till exempel genom att eleven använder uttryck som "sammanfattningsvis" eller "jag vill avsluta med att säga". Den knyter också ihop innehållet på något sätt, till exempel i en sammanfattning eller slutsats. Anförandet ska dessutom vara balanserat. Det betyder att de olika inslagen är lagom långa i förhållande till varandra och till den betydelse de har för innehållet.

På nivå A i kursen svenska som andraspråk 1 ska anförandet struktureras så att huvudtanken lyfts fram effektivt. Det innebär att de delar där huvudtanken framgår är mer utvecklade och blir tydligare för åhöraren.

Tidsanpassning (sv & sva)

Det tal eleven håller ska vara kort, cirka 4 minuter. Utprövningar har visat att många elever tenderar att lägga sig i underkant av en given taltid, men alltför

korta anföranden riskerar att bli ytliga. Den angivna taltiden innebär i praktiken att cirka 3–6 minuter långa anföranden anses vara lagom långa. Det är alltså vad som menas med formuleringen att anförandet är ”anpassat till det givna tidsområdet” (nivå C–A). Ett anförande som är ”någorlunda anpassat till det givna tidsområdet”, det vill säga nivå E, ska inte vara mycket kortare än 3 minuter. Någon övre tidsgräns för nivå E finns inte. Tidsgränserna är alltså inte definitiva utan måste ses i förhållande till anförandet som helhet.

Språk och stil/Språk

Begripligt språk (sv)/fungerande kommunikation (sva)

I både svenska 1 och svenska som andraspråk 1 bedöms språket främst ur kommunikativ synvinkel. I svenska 1 ska språket enligt ämnesplanens betygs-kriterier vara begripligt, det vill säga eleven ska uttrycka sig så att den som lyssnar kan ta till sig innehållet utan att språkliga brister avsevärt stör kommunikationen. Betygskriterierna i svenska som andraspråk 1 anger att ordförråd, uttal och grammatisk behärskning ska vara sådana att kommunikationen inte ”hindras [...] annat än i undantagsfall”. Att vissa delar är något oklara är alltså godtagbart i båda svenskkurserna, men huvuddelen av kommunikationen ska fungera för nivå E.

Ledigt språk (sv)

På nivå C ska eleven i svenska 1 uttrycka sig ”ledigt, dvs. talspråkligt snarare än skriftspråkligt”. Det innebär att eleven inte kan presentera ett uppläst skriftspråk. Det är positivt om intonationen är naturlig med betoningar av ord som framhäver talarens engagemang. Personliga pronomen i tredje person plural bör uttalas som i tal, *dom* snarare än *de/dem*. Språket kan ändå ha en formell stilnivå, till exempel vad gäller ordval.

Tydligt och klart språk (sva)

I svenska som andraspråk 1 krävs på nivå C att kommunikationen ”fungerar”. Språket behöver inte vara helt korrekt, men ordval, grammatik och uttal ska vara sådant att åhöraren kan ta till sig innehållet utan alltför stor ansträngning.

Väl fungerande språk (sv & sva)

För nivå A ska elever som följer kursen svenska 1 använda ”väl fungerande formuleringar”. För att uppnå detta kan eleven använda såväl språkets som röstens möjligheter att framhäva precision, nyanser och eftertryck. Därmed kan eleven öka anförandets patos, genom att utstråla engagemang och väcka känslor.

I svenska som andraspråk 1 ska kommunikationen för nivå A fungera ”väl” för situationen. Detta betyder att den grammatiska behärskningen ska vara god även om några misstag kan förekomma. Ordvalet bör vara varierat och anpassat till ämnet och åhörargruppen. Språket bör innehålla både precisa och åskådliga uttryck. Detta kan till exempel vara fackuttryck och bildspråk. Uttal och intonation får dock inte vara så avvikande från normen att förståelsen påverkas negativt.

Stil (sv)

Stilen ska i svenska 1 på nivå C–A vara ”tillräckligt formell för ett anförande men också sådan att den passar publiken”. Det innebär att användning av slanguttryck och vardagligt språk kan vara motiverat med tanke på publiken. Anförandet som helhet bör ändå kännetecknas av viss formalitet med tanke på situationen.

Framförande

Säkerhet (sv & sva)

För elever i svenska 1 ska framförandet på nivå E–C ske med ”viss säkerhet”, vilket kan innebära att synbar nervositet är fullt godtagbar, så länge eleven kommunicerar med åhörarna. I matrisen finns kravet på ”viss säkerhet” i kursen svenska som andraspråk 1 först på nivå C, men det är inte acceptabelt varken i svenska 1 eller svenska som andraspråk 1 att eleven läser upp en skriven text utan att någon gång lyfta blicken från manuskriptet. Eleven kan i ett sådant fall inte sägas interagera med en åhörargrupp. För nivå A krävs i båda kurserna att framförandet är ”säkert”, något som kan framgå till exempel via kroppsspråk, röst, engagemang eller tal utan avbrott och tvekan.

Åhörarkontakt (sv & sva)

I svenska 1 ska elever som uppnår nivå E–C etablera ”viss kontakt med åhörarna, t.ex. med hjälp av blicken och övrigt kroppsspråk”. Det kravet motsvarar följande formulering från nivå C för svenska som andraspråk 1: ”eleven använder någon strategi som ökar åhörarkontakten”. Blicken är det medel man först kommer att tänka på vid diskussioner om åhörarkontakt, men elever kan också skapa detta genom gester, förflyttning i klassrummet, pausering, betoning och tydlig artikulation. Slutligen har förstås även elevens ord, till exempel direkt publik-tilltal, betydelse för åhörarkontakten.

För nivå A höjs kraven på åhörarkontakt i båda kurserna. I svenska 1 ska den vara ”god”, och i svenska som andraspråk 1 ska eleven använda ”olika slags strategier som ökar åhörarkontakten”. Även om formuleringarna skiljer sig åt mellan kurserna, vilket beror på utformningen av ämnesplanernas betygskriterier, är det rimligt att tolka kraven på åhörarkontakt som lika höga.

Det manus som de flesta elever sannolikt tar med sig vid framförandet ska hanteras så diskret som möjligt så att kommunikationen med publiken inte störs. Med eller utan manus finns en risk att elever lär sig en skriven text utantill och därefter ur minnet läser upp denna inför publiken. Detta är något som riskerar att påverka åhörarkontakten negativt och därför bör det undvikas.

Presentationstekniskt hjälpmedel (sv & sva)

I både svenska 1 och svenska som andraspråk 1 finns krav på användning av presentationstekniskt hjälpmedel.

Enligt matriserna ska det presentationstekniska hjälpmedlet på nivå E ”hanteras med viss säkerhet” och detta innebär att eleven på något sätt måste interagera med hjälpmedlet. Detta kan till exempel ske genom att eleven pekar på det eller citerar. Ett anförande där eleven skrivit endast något enstaka ord på exempelvis tavlan men sedan inte anknyter till detta kan dock inte godkännas. Det är då alltför osäkert om informationen går fram. Hjälpmedlet får heller inte ta över anförandet så att talarens kontakt med publiken uteblir eller så att den tid eleven faktiskt talar blir för kort.

För nivå C ska hjälpmedlet stödja och tydliggöra anförandet. Presentationsteknik som snarare stjäl uppmärksamhet än förtydligar innehållet hör till exempel inte hemma på denna nivå.

För nivå A krävs i båda kurserna dessutom att det presentationstekniska hjälpmedlet ska vara ”väl integrerat i anförandet”. Hjälpmedlet används så att det stilmässigt överensstämmer med anförandets innehåll och språk. Om bildspel

används sker bildväxlingen på ett genomtänkt sätt. Fullständig perfektion i användning av det presentationstekniska hjälpmedlet krävs inte för den högsta nivån. Om en elev exempelvis stöter på tekniska svårigheter under bildvisningen men hanterar dem utan att avbryta anförandet ska detta inte dra ner bedömningen.

Ovan diskuteras främst användning av bildspel och i viss mån klassrummets skrivtavla, men även andra hjälpmedel såsom föremål kan fungera som presentations-tekniskt hjälpmedel. Bedömningen av sådana hjälpmedel sker efter samma principer som om hjälpmedlet var ett bildspel. Ett väl integrerat hjälpmedel kan naturligtvis stötta samtliga aspekter av anförandet och därmed ha betydelse för helhetsbedömningen, men om hjälpmedlet i stället är mindre väl utformat och hanterat ska det inte dra ner bedömningen av andra aspekter än Framförande.

Helhetsbedömning och delprovsbetyg

I det här avsnittet beskrivs hur aspektbedömningen leder till ett delprovsbetyg, samt helhetsbedömningens funktion.

Summering av aspektbedömning

Delprovsbetyget sätts genom en summering av aspektbedömningarna. Om någon aspekt inte uppnår nivå E blir delprovsbetyget F. Delprovsbetygen E, C och A ges om minst tre av aspekterna i matrisen uppfyller kraven för respektive nivå. Delprovsbetyget D sätts dels om två av aspekterna uppnår nivå E och två uppnår nivå C, dels om tre av aspekterna uppnår nivå C. Delprovsbetyget B sätts dels om två av aspekterna uppnår nivå C och två aspekter uppnår nivå A, dels om tre av aspekterna uppnår nivå A. I vissa fall kan anförandet uppvisa en spretig profil vad gäller aspekterna; det kan ha ett mycket övertygande innehåll (A), en välgjord disposition (A) samt framföras på ett passande sätt (C), men ha ett språk som är så otydligt att det inte når högre än E. I dessa fall får helhetsbedömningen falla avgörandet (se nedan). Exempelvis kan ett sådant anförande som helhet bedömas ligga på en nivå mellan formuleringarna på nivå E och nivå C. Lösningen ges då delprovsbetyget D.

Helhetsbedömning

I helhetsbedömningen bedöms hur väl anförandet fungerar i kommunikations-situationen, det vill säga hur väl innehåll, form och framförande passar den aktuella kommunikationssituationen och dess syfte att ge klasskamraterna idéer och synpunkter inom det aktuella provets tema. Mottagarna för anförandet är alltså åhörargruppen. Vid anförandet finns också läraren närvarande, men bedömningen ska inriktas på hur anförandet verkar ha nått fram till kamraterna. Helhetsbedömningen är inte en egen aspekt utan ska ses som en sammanfattning som väger in det som beskrivs i de fyra aspekterna.

Helhetsbedömningen kan sägas ha en kontrollfunktion: Om bedömaren anser att resultatet av summeringen inte stämmer med helhetsbedömningen av anförandet bör aspektbedömningen omprövas. Bedömaren frågar sig då om någon aspekt bedömts för strängt eller för mildt, till exempel därför att en enstaka brist eller förtjänst tillmätts för stor vikt.

Exempel 1:

Innehåll	F
Disposition och sammanhang	E
Språk och stil/Språk	E
Framförande	C
Delprovsbetyg	F

Exempel 2:

Innehåll	E
Disposition och sammanhang	E
Språk och stil/Språk	C
Framförande	E
Delprovsbetyg	E

Exempel 3:

Innehåll	C
Disposition och sammanhang	C
Språk och stil	E
Framförande	E
Delprovsbetyg	D

Exempel 4:

Innehåll	C
Disposition och sammanhang	C
Språk och stil/Språk	C
Framförande	E
Delprovsbetyg	D

Exempel 5:

Innehåll	A
Disposition och sammanhang	C
Språk	C
Framförande	A
Delprovsbetyg	B

Exempel 6:

Innehåll	C
Disposition och sammanhang	A
Språk	A
Framförande	A
Delprovsbetyg	B